

СЕКЦІЯ: СХОДОЗНАВЧІ СТУДІЇ

А. В. Ожога-Масловська

ЯПОНІЗМ ЯК СКЛАДОВА ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Тривала політична і культурна ізоляція країни Сонця, що сходить, дозволила зберегти унікальність її культури, а мода на «все японське», яка зародилася у Франції як світовий культурний феномен, отримала назву *Japonisme* (*японізм*). До регіонів, на які поширився вплив японської культури, відносять Європу, Америку і навіть Австралію. Дослідники цього культурного явища вважають, що завершився бум *японізму* під час Першої світової війни, найпізніше – до Другої світової війни. З наближенням війни образ Японії набував ознак агресивності та втрачав популярність.

У країнах Європи, що знаходилися в різних історичних, політичних і соціальних умовах, цей вплив має свої національні ознаки і відмінності. У волелюбній Франції, що стала на той час «меккою» для митців всіх національностей, *японізм* набув найбільшого поширення і простежується майже у всіх сферах: живопису, графіці, пластичних мистецтвах, моді та ін. Східну Європу хвиля *японізму* «накрила» із затримкою на 20–30 років.

Розвиток *японізму* в Україні мав власні особливості. На початку ХХ ст. мода на «все японське» проникла і в українське культурне середовище завдяки мандруючим до Європи українським художникам, меценатам-промисловцям, що привозили до України твори японського мистецтва, які купувалися на європейських аукціонах, а також вченим-мандрівникам, котрі безпосередньо досліджували культури країн Азії. Проте після революційних подій з 1920-х рр. на території України настають часи політичних і культурних репресій, що призвело до знищення не тільки сходознавчої школи, а й митців та їхніх творів, які, на думку режиму, не відповідали його ідеології. Така участь настигла Михайла Бойчука та його учнів, у творчості яких яскраво проявлений вплив японської художньої традиції. Український *японізм*, перерваний на льоту, довгі роки залишався за дверима майстерень художників, так і не реалізувавши себе повноцінно.

Накопичений творчий потенціал «вибухнув» наприкінці ХХ ст. після проголошення незалежності України у 1991 р. Отримана свобода і відкриті кордони надали українським митцям можливість творчих експериментів і пошуків. Активне звернення до японського художнього досвіду в останні десятиріччя дозволяє констатувати нову хвилю *японізму* в українському мистецтві. У мистецьких практиках українських художників спостерігається як безпосереднє дослідження японської художньої традиції (мистецтво живопису сумі-е, каліграфія, оригамі та ін.), так і введення японських образів та мотивів у контекст власних мистецьких меседжів (живопис, графіка).

Мистецтво кераміки стало одним із яскравих напрямів українського *японізму*. Українські гончарі активно опановують славнозвісну японську технологію випалу *раку*, яка надає багато можливостей для експерименту при запіканні полив.

Представники українського акціонізму — одного з мейнстрімів сучасного постмодернізму, доволі часто звертаються до японського художнього досвіду у своїх практиках. Мистецтво чайної церемонії та каліграфії, бойові мистецтва, японська флейта сякухачі та ін. стають елементами перформансів та хепенінгів.

Сьогодні спостерігається тенденція відчуження японського мистецтва від своєї основної культурної, історичної та соціальної основи й використання японського художнього досвіду українськими митцями як способу національної самоідентифікації в пошуках власної художньої мови.

А. В. Тимофєєнко

ІМАГОТИП «ЯПОНІЯ ЯК ЖОВТА НЕБЕЗПЕКА»: ІСТОРИЧНІ І СУЧАСНІ РЕЦЕПЦІЇ

Формування концепту «жовта небезпека» пов'язане з занепокоєнням західних держав щодо потенційної агресії з боку азійських країн. Під концептом «жовта небезпека» розуміється складний комплекс суспільно-політичних настроїв, що формувалися з кінця XIX ст. у масовій свідомості західноєвропейських країн та США. Уперше цей вираз використано французьким публіцистом П. Больє, але його поширення пов'язується із суспільно-політичною діяльністю німецького імператора Вільгельма II, який був стривожений несподіваним пробудженням Сходу. Побоювання щодо активізації зовнішньої політики Китаю та Японії спостерігалися також у Російській Імперії, до складу якої на той час входила Україна.

Сприйняття Японії як жовтої небезпеки сформувалося під впливом Російсько-Японської війни (1904–1905 рр.). Європейська інтелектуальна еліта лише спостерігала за подіями війни, але не втручалась. У європейській свідомості ще панував міф про Японію, як про «втрачений рай». У 1921 р. відбулась Вашингтонська конференція — символ встановлення дружніх відносин між Китаєм, Японією та рядом західних країн.

На початку 30-х рр. XX ст. спостерігається значний вплив японських емігрантів на соціокультурне життя США. Новий поштовх «жовтої небезпеки» вже не могли заперечувати ані європейці, ані американці. В іноземних ЗМІ формується антияпонська пропаганда, а японців починають називати «жовтими макаками», натякаючи на «жовту небезпеку».

Формування імаготипу Японії як «жовтої небезпеки» підкріплюють події Другої світової війни (1939–1945), у якій далекосхідна країна підтримує політику німецької імперії. Імператорський уряд зміцнював переживання європейського співтовариства зовнішньополітичною діяльністю, адже його основною метою було «створення образу непереможної як у військовому, так і в духовному відношенні держави, що несе народам Азії звільнення від білого імперіалізму і майбутнє процвітання». Японський милітаризм тривалий час відображався у взірцях масової культури та наукових доробках дослідників як нова загроза європейським країнам.

Друга світова війна завершилась 2 вересня 1945 р. підписанням Акту про капітуляцію Японії. Перед міжнародною спільнотою постало питання співіснування різних народів, у зв'язку з чим уряд союзницьких військ вирішив трансформувати «вчорашніх ворогів» у «теперішніх партнерів». Політика, економіка,